

УДК 378.017

DOI <https://doi.org/10.24919/2308-4863/56-1-26>**Надія ГРЕБІНЬ-КРУШЕЛЬНИЦЬКА,**

orcid.org/0000-0002-3478-6975

кандидат педагогічних наук,

доцент кафедри тюркології

Київського національного університету імені Тараса Шевченка

(Київ, Україна) nadiia.hk05@gmail.com

АКМЕОЛОГІЧНА КОНЦЕПЦІЯ САМООСВІТИ ЯК ФАКТОР «САМОРУХУ» ОСОБИСТОСТІ ДО ПРОФЕСІЙНОЇ САМОРЕАЛІЗАЦІЇ

У статті охарактеризовано сутність поняття «акмеологія» та підходи до визначення предмета акмеології як науки. Визначено поняття «професійна самореалізація особистості» з погляду акмеологічного підходу. Актуалізовано проблему самоосвіти особистості на засадах акмеологічного підходу як фактору «саморуху» до професійної самореалізації.

Окреслено акмеологічну концепцію самоосвіти як пошук особистістю оптимальних шляхів «саморуху» до вершин у професійному розвитку через реалізацію власного потенціалу, прагнення до самовиховання, самоорганізації, самовдосконалення, саморозвитку й прогнозування самоперспективи у реалізації власного потенціалу, визначення життєвих і професійних цілей, особистісної спрямованості та мотивів руху до акме-вершини, виявлення внутрішніх можливостей, здібностей і резервів, що визначають установку особистості на досягнення професійної самореалізації.

Проаналізовано зв'язок акмеологічної концепції самоосвіти з автодидактикою як самоосвітньою системою, що дає змогу ефективно досліджувати діалектику власного становлення, інтелектуально-духовного розвитку та уможливорює «бачення» таких явищ, як формування навичок, їх розвиток до ступеня майстерності.

Здійснено кореляцію автодидактичних принципів з ідеями акмеологічного підходу, що окреслює механізми, які продукуватимуть досягнення оптимуму – постановку цілей досягнення професійної самореалізації, мотиваційну спрямованість, зусилля, установки, пізнавальний інтерес особистості, здатність до самостійного набуття нових знань, постійний розвиток навичок та вмінь, розширення кругозору.

Обґрунтовано акмеологічну концепцію «саморуху» особистості до професійної самореалізації як постійний процес саморозвитку й самовдосконалення на шляху до здійснення поставленої мети, досягнення цілей особистісно-професійного зростання та професійної самореалізації в майбутній діяльності.

Ключові слова: акмеологічна концепція, самоосвіта, професійна самореалізація особистості.

Nadia HREBYN-KRUSHELNYTSKA,

orcid.org/0000-0002-3478-6975

Candidate of Pedagogical Sciences,

Associate Professor of Turkology Department

Taras Shevchenko National University of Kyiv

(Kyiv, Ukraine) nadiia.hk05@gmail.com

ACMEOLOGICAL CONCEPT OF SELF-EDUCATION AS A FACTOR OF “SELF-MOVEMENT” OF AN INDIVIDUAL TOWARDS PROFESSIONAL SELF-REALIZATION

The article describes the essence of the «acmeology» concept and the approaches to defining the subject of acmeology as a science. The definition of the concept of «professional self-realization of the individual» is formulated from the point of view of the acmeological approach. The problem of self-education of the individual on the basis of the acmeological approach as a factor of «self-movement» to the professional self-realization is actualized.

The acmeological concept of self-education is defined as the individual's search for optimal ways of «self-movement» to the top positions in professional development, at the expense of the own potential realization, the desire of self-education, self-organization, self-improvement, self-development and forecasting of self-perspective in the realization of one's own potential, determination of life and professional goals, personal direction and motives of movement to the acme, identification of internal capabilities, abilities and reserves that determine the attitude of the individual to achieve professional self-realization.

The connection of the self-education acmeological concept with autodidactic as a self-educational system is analyzed. It allows a person to explore the dialectic of his own formation effectively, his intellectual and spiritual development and enables the «vision» of such phenomena as the formation of skills and their development to the mastery degree.

The autodidactic principles has been correlated with the ideas of the acmeological approach, which outlines the mechanisms that will produce the achievement to the optimum – setting goals to achieve the professional self-realization, motivational orientation, efforts, attitudes, the cognitive interest of the individual, the ability to acquire new knowledge independently, the constant development of skills and abilities, expanding one's horizons.

The acmeological concept of the individual's «self-movement» to the professional self-realization as a constant process of self-development and self-improvement on the way to the set goal realization, the achievement of the personal goals, professional growth and the professional self-realization in future activities is substantiated.

Key words: acmeological concept, self-education, professional self-realization of the individual.

Постановка проблеми. У сучасних умовах розвитку освіти важливим є пошук нових концептуальних моделей та підходів, які б забезпечували підготовку сучасної особистості до професійної самореалізації в майбутній діяльності. Акмеологічний підхід до освіти, спрямований на самовдосконалення особистості в освітньому середовищі, на її саморозвиток та розвиток мотиваційної спрямованості займатись самоосвітньою діяльністю через прагнення прогресивно розвиватися та самореалізуватись у майбутніх професійних досягненнях.

Аналіз досліджень. Важливі теоретико-методологічні положення, що стосуються теми нашого дослідження, відображені в наукових працях вітчизняних та зарубіжних вчених з акмеології (К. А. Абульханова-Славська, С. П. Архипова, А. О. Деркач, В. Г. Заикін, О. В. Селезньова, Л. Е. Орбан, О. В. Москаленко), педагогічної акмеології (В. М. Вакуленко, В. М. Гладкова, Г. С. Данилова, Н. В. Кузьміна, С. С. Пальчевський, С. Д. Пожарський), професійної самореалізації особистості (Л. М. Коган, І. С. Кон, В. І. Муляр, Л. С. Рибалко, А. Маслоу, К. Роджерс, В. Франкл, Е. Фромм).

Мета статті – обґрунтувати акмеологічну концепцію самоосвіти як фактор «саморуху» особистості до професійної самореалізації та проаналізувати зв'язок акмеологічного підходу до самоосвіти з автодидактикою як самоосвітньою системою.

Виклад основного матеріалу. Акмеологія – нова наука, що впевнено заявила про своє існування в останні десятиліття ХХ ст. і продовжує активно розвиватися на теренах сучасних пошуків гармонійної, цілеспрямованої особистості, що прагне до самореалізації в житті та в професійній діяльності.

Акмеологія (від давньогрец. акме – квітуча сила, вершина) – наука про досягнення людиною найвищих вершин у життєдіяльності та самореалізації творчого потенціалу, який є основою загальнолюдських потенційних можливостей (Пальчевський, 2008: 7). Базовими ідеями акмеології, зокрема педагогічної акмеології, є ідея розвитку особистості, ідея досягнення ідеалу доско-

налості, ідея вдосконалення через професіоналізм (Рибалко, 2007: 66).

Розвиток акмеологічних досліджень пов'язаний з іменами М. О. Рибнікова, Б. Г. Ананьєва, О. О. Бодальова, А. О. Реана та ін. У працях засновників акмеології М. А. Рибнікова, Б. Г. Ананьєва акмеологія особистості вивчалась мало. У праці «Людина як предмет пізнання» Б. Г. Ананьєв пов'язав акмеологію з індивідуальними особливостями людини. Пізніше, узагальнивши акмеологічні дослідження, проведені його попередниками та ним особисто, А. О. Реан визначив предмет акмеології як «вивчення у процесуальному і результативному аспектах феномена зрілості чи досягнення людиною вершин як індивідом, особистістю, суб'єктом діяльності та індивідуальністю» (Пальчевський, 2008: 17).

Акмеологія як наука про вершинні досягнення людини, розквіт її внутрішніх потенційних можливостей спирається на сукупність ідей про цінність людини та її духовного світу, здатність до творчого саморозвитку й самовдосконалення. Зважаючи на це, об'єктом акмеології є зріла особистість, яка прогресивно розвивається та самореалізується, головним чином у професійних досягненнях (Пальчевський, 2008: 14).

На думку Л. С. Рибалко, розвиток ресурсів особистості відбувається в процесі самореалізації (Рибалко, 2007: 63). Системоутворювальним фактором розвитку особистості є мета як найбільш повне розкриття людиною власних можливостей, унаслідок чого вона досягає певних вершин акме. Так, завдяки самореалізації особистість спроможна самостійно підтримувати, відтворювати або вдосконалювати рівень своєї організації, тим самим створюючи умови для саморозвитку (Рибалко, 2007: 29).

Зважаючи на позиції, розглянуті вище, вважаємо, що акмеологічна парадигма вписується у концепцію нашого дослідження як пошук особистістю оптимальних шляхів «саморуху» до вершин у професійному розвитку, через реалізацію власного потенціалу, прагнення до самоосвіти, саморозвитку, самовдосконалення, визначення життєвих та професійних цілей, особистісної спрямованості й мотивів руху до акме-вершини,

виявлення внутрішніх можливостей, здібностей та резервів, що визначають установку особистості на досягнення професійної самореалізації.

З погляду акмеологічного підходу професійну самореалізацію особистості визначаємо як реалізацію нею своїх позитивних можливостей, здатність розкрити задатки та здібності, прагнення розвиватися, збагачувати власні сутнісні сили (ціннісні орієнтації, готовність до самоформування, гнучкість мислення, пізнання) для їх кращої реалізації в майбутній професійній діяльності.

Погоджуємось із думкою С. Пальчевського, що для акмеології ціллю номер один стає передача підростаючому поколінню найважливіших компонентів того напрацьованого людством досвіду, що сформований на сучасному рівні досягнень цивілізованого світу, відкриває перспективні напрями самореалізації особистості згідно з її внутрішньою спрямованістю та генетично закладеними задатками й здібностями (Пальчевський, 2008: 39). Вчений зазначає, що спрямована самореалізація особистості починається з подумки уявленої побудови концепції самовдосконалення шляхом управління власною діяльністю. У результаті встановлюється певна закономірність і цілеспрямована технологія самоосвіти, яка вдосконалюється по висхідній пірамідоподібній спіралі (за Г. Даниловою). Так, автор акмеологічної концепції виокремлює такі ступені послідовних висхідних витків спіралі процесу самоосвіти:

1) елементарна (низька), безсистемна, спонтанна самоосвіта, зумовлена переважно впливом зовнішніх чинників, їй властиві періодичний характер і недостатньо усвідомлена особистістю потреба в розвитку творчих здібностей (потенціалу);

2) допустима (середня) самоосвіта, що базується на осмисленні особистістю багатогранної педагогічної технології, урахуванні внутрішніх резервів, усвідомленні тактичної мети діяльності, самоаналізі її результатів та виявленні прагнення вдосконалювати свою професійну майстерність;

3) оптимальна (висока) систематична, цілеспрямована самоосвіта, що зумовлена набуттям суб'єктом професійних знань на методологічному, теоретичному та технологічному рівнях, а також здатністю їх синтезувати у процесі досягнення стратегічної професійної мети та власного самоствердження;

4) ідеальна (найвища) самоосвіта, що стала для суб'єкта постійною, життєво необхідною потребою і характеризується самопізнанням, самореалізацією. У результаті формується певна акмеологічна професійна позиція і виробляється індивідуальний стиль професійної діяльності (Данилова, 2003: 6-9).

Згідно з цією концепцією акмеологічний підхід до самоосвіти обумовлює саме таку форму «саморуку» до професійної самореалізації, у процесі якого особистість формує свій стиль розумової та пошукової діяльності, системно працює, мислить, цілеспрямовано й умотивовано опановує нові вміння та навички й власне формує акмеологічну компетентність. Так, Н. Бобаль визначає акмеологічну компетентність як володіння системою знань у сфері закономірностей і механізмів особистісного та професійного зростання, прагнення до досягнення свого особистісного і професійного акме; володіння методами та прийомами самовиховання, самонавчання, самопізнання, саморозвитку, самоосвіти, самореалізації та наявності позитивного досвіду такої діяльності (Бобаль, 2009).

Отже, у контексті нашого дослідження акмеологічна концепція самоосвіти передбачає здатність особистості до самовиховання, самоорганізації, самовдосконалення, саморозвитку і прогнозування самоперспективи у реалізації власного потенціалу та, як результат, досягнення свого особистісного й професійного «акме» у процесі саморуку до професійної самореалізації.

До стимулюючих засобів досягнення успішності та реалізації власного потенціалу в майбутньому Л. С. Рибалко відносить самовиховання, самоосвіту, а також створення умов, за яких реалізувалися б свобода навчатися, рівноправні суб'єкт-суб'єктні відносини (Рибалко, 2007: 55). Зі свого боку, розмірковуючи над запровадженням нової парадигми освіти, що передбачає створення якісно нових прогресивних освітніх технологій, Г. Ткачук стверджує: «якщо самостійну роботу студентів запланувати і проводити без викладача – керівника, то вона перетвориться в самоосвіту, самонавчання або автодидактику» (Ткачук, 2017: 171).

Так, важливим у розгляді акмеологічної концепції до самоосвіти вважаємо зв'язок акмеологічного підходу з автодидактикою як самоосвітньою системою, «що дає змогу ефективно досліджувати діалектику власного становлення, власного інтелектуально-духовного розвитку та уможлиблює «бачення» таких явищ, як формування навичок, їх розвиток до ступеня майстерності» (Курінський, 2021: 25).

Формулюючи автодидактичні передумови самостійної роботи студентів, Г. Ткачук зазначає, що центральне місце в досягненні цілі посідає набута й вихована в студента здатність і спроможність самостійно здобувати й поповнювати впродовж життя знання, опановувати і розвивати навички та вміння. Учіння зумовлене системою

спонукальних мотивів і є полімотивованим. Актуалізація інтересу – центральний стрижень автодидактики. Його збудження супроводжується виділенням в організмі людини додаткової енергії. Головне завдання викладача і студента чи автодидакта полягає в тому, щоб у процесі навчання та учіння створити ситуації, які ініціюють появу спалахів інтересу (Ткачук, 2017: 175).

Отже, кореляція автодидактичних принципів з ідеями акмеологічного підходу окреслює механізми, що продукуватимуть досягнення оптимуму – це постановка цілей досягнення професійної самореалізації, мотиваційна спрямованість, зусилля, установки, пізнавальний інтерес особистості, здатність до набуття нових знань, постійний розвиток навичок та вмінь, розширення кругозору. Однак В. Курінський зауважує, що для автодидакта «зручно вважати важливішим не стільки набуті знання, скільки сам процес їх набування, «внутрішні події» його особистості. У такому разі він швидше стає «маестро самонавчання» (Курінський, 2021: 25).

З огляду на зазначене вище в контексті акмеологічної концепції самоосвіти як фактору «саморуку» до професійної самореалізації вважаємо за доцільне розглянути процес послідовності рухів (за В. Курінським), що у разі закінчення одного руху та в результаті трансформації може ставати водночас початком наступного: «Постійний внутрішній рух – постійне переосмислення... Постійне вдосконалення» (Курінський, 2021: 7).

Початок руху пов'язаний із приготуванням. «Найстаранніші заведуть особливий записник, куди заноситимуть свої спостереження над собою, зрушення, появу нових відчуттів» (Курінський, 2021: 8). Перечитуючи їх через деякий час, саме завдяки їм особистість зможе побачити, як змінювався рух її думок, які з них були акцентованими, з якими станами і настроями були пов'язані тощо. Такий осо-

бистий «довідник» стосуватиметься макроруку особистості, її свідомості та підсвідомості.

Другу фазу руху в автодидактиці називають результуючою. Вона є головною, оскільки саме в ній міститься енергія досягнення, успіхів просування вперед.

Ефективне напруження результуючої фази повинно тривати до повного усвідомлення наступної фази, яку називають релаксацією. Кінець релаксації, що виконана в повільному темпі, часто зливається з підготовчою, препаративною фазою.

Опрацювання культури рухів має бути в центрі уваги того, хто вчиться, навіть тоді, коли він має вже велику практику. Адже зосередження уваги на ній дає незамінний ефект переферизації, сприяє вдосконаленню будь-якого творчого потенціалу (Курінський, 2021: 8-11). Така концепція руху вписується у формат акмеологічного підходу до самоосвіти як постійний процес саморозвитку та самовдосконалення на шляху до здійснення поставленої мети, досягнення цілей особистісно-професійного зростання й професійної самореалізації у майбутній діяльності.

Висновки. У процесі дослідження нами обґрунтовано акмеологічну концепцію самоосвіти як фактору «саморуку» особистості до професійної самореалізації, що сприятиме саморозвитку та самовдосконаленню особистості під час особистісно-професійного зростання, досягнення поставленої мети та постійного прагнення розвиватись, реалізуючи свої внутрішні можливості, знання, уміння та навички.

Визначено, що важливою складовою розвитку сучасної освіти є підготовка особистості до майбутньої професійної діяльності, допомога їй у пошуку шляхів удосконалення власного потенціалу, підвищення рівня самосвідомості, самоорганізації, самоосвіти, спрямування на досягнення високої професійної майстерності засобами акмеологічного впливу.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бобаль Н. Р. Структура та зміст соціокультурної компетентності як науково-педагогічної категорії. *Педагогіка і психологія проф. освіти* : наук.-метод. журн. Львів : Ін-т пед. освіти і освіти дорослих НАПН України; Львів. наук.-практ. центр проф.-тех. освіти НАПН України; Нац. ун-т «Львівська політехніка». № 6. 2009. С. 16–25.
2. Данилова Г. Акмеологічна модель педагога в ХХІ столітті. *Рідна школа*. 2003. № 6. С. 6–9.
3. Курінський В. О. Самоосвітні роздуми. К.: Саміт-книга, 2021. 256 с.
4. Пальчевський С. С. Акмеологія : навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. К. : Кондор, 2008. 398 с.
5. Рибалко Л. С. Методолого-теоретичні засади професійно-педагогічної самореалізації майбутнього вчителя (акмеологічний аспект) : монографія. Запоріжжя : ЗДМУ, 2007. 443 с.
6. Ткачук Г. Автодидактичні передумови та важелі активізації позааудиторної самостійної роботи студентів. *Педагогічний дискурс* : зб. наук. праць. Хмельницький, 2017. Вип. 22. С. 170–176.

REFERENCES

1. Bobal, N. R. Struktura ta zmist sotsiokulturnoi kompetentnosti iak naukovo-pedahohichnoii katehorii [The structure and content of sociocultural competence as a scientific and pedagogical category]. *Pedahohika i psykholohiia prof. osvity* :

- nauk.-metod. zhurn. Lviv : In-t ped. osvity i osvity doroslykh NAPN Ukrainy; Lviv. nauk.-prakt. tsentr prof.-tekhn. osvity NAPN Ukrainy ; Nats. un-t «Lvivska politehnika». № 6. 2009. S. 16–25. [in Ukrainian]
2. Danylova, H. Akmeolohichna model pedahoha v XXI stolitti [Acmeological model of a teacher in the 21st century]. *Ridna shkola*. 2003. N 6. S. 6–9. [in Ukrainian]
3. Kurinskyi, V. O. Samoosvitni rozdumy [Self-educational reflections]. K.: Samit-knyha, 2021. 256 s. [in Ukrainian]
4. Palchevskiy, S. S. Akmeolohiya : navch. posib. dlya stud. vyshch. navch. zakl. [Acmeology: academic. manual for students of the higher education establishments]. K. : Kondor, 2008. 398 s. [in Ukrainian]
5. Rybalko, L. S. Metodoloho-teoretychni zasady profesiino-pedahohichnoii samorealizatsii maibutnoho vchytelia (akmeolohichnyi aspekt) [Methodological and theoretical foundations of professional and pedagogical self-realization of the future teacher (acmeological aspect)] monohrafiia. Zaporizhzhia : ZDMU, 2007. 443 s. [in Ukrainian]
6. Tkachuk, H. Avtodyaktychni peredumovy ta vazheli aktyvizatsii pozaaudytornoyi samoostiyanoi roboty studentiv [Autodidactic preconditions and levers of activating out-of-auditorium independent student work]. *Pedahohichnyi dyskurs* : zb. nauk. prats. Khmelnytskyi, 2017. Vyp. 22. S. 170–176. [in Ukrainian]